

*Wspomnienie o Profesorze Tadeuszu Tokarzewskim
(1940–2001)*

Tadeusz Tokarzewski urodził się 29 stycznia 1940 roku w Kraśniku. Tam ukończył szkoły podstawową i liceum. Jak wspominał, lata szkolne nie zawsze były dla niego łatwe. Syn właściciela cegielni i dobrze prowadzonego gospodarstwa rolnego, wychowywany przez rodzinę w duchu religijnym „nie pasował” do ówczesnego ustroju społeczno-politycznego, co mu dawano niekiedy w przykry sposób odczuć.

W latach 1958–1963 studiował prawo na Wydziale Prawa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Po ukończeniu studiów i uzyskaniu tytułu magistra od roku akademickiego 1963/1964 rozpoczął pracę na uczelni początkowo jako stażysta, a następnie asystent na etacie przyznanym Katedrze

Ekonomii Politycznej UMCS w związku z podejmowaniem działań zmierzających do utworzenia Wydziału Ekonomicznego. Włączył się czynnie w działalność związaną z organizacją procesu dydaktycznego i badań naukowych. Jeszcze jako stażysta został sekretarzem naukowym Katedry Ekonomii Politycznej. Trudna sytuacja kadrowa Uczelni, na niektórych przynajmniej kierunkach sprawiła, że już jako asystent prowadził nie tylko ćwiczenia, ale i wykłady,

a później jako już starszy asystent także seminaria magisterskie. Gdy Wydział rozpoczął działalność w lutym 1965 r. Tadeusz Tokarzewski został jednym z jego pierwszych pracowników, przechodząc do Katedry Ekonomiki Rolnictwa. W dalszym ciągu był w znacznym stopniu zaangażowany w prowadzenie spraw organizacyjnych nowo utworzonej i rozwijającej się jednostki. Do Jego obowiązków należały sprawy techniczno-organizacyjne Katedry związane z układaniem planów zajęć, gromadzeniem księgozbioru i jego opracowaniem, organizowaniem seminariów naukowych. Wielokrotnie pełnił też funkcję sekretarza wydziałowej komisji rekrutacyjnej, a także opiekuna studentów różnych lat i grup. Zajęcia dydaktyczne prowadził nie tylko w siedzibie Wydziału w Lublinie, ale także w utworzonej dwa lata później Filii UMCS w Rzeszowie. Wysilek, jaki wkładał Profesor w przygotowanie i prowadzenie zajęć, jak to ocenił w jednej z opinii o Nim wieloletni dziekan Wydziału Ekonomicznego prof. Ryszard Orłowski, musiał być w pierwszych latach pracy z pewnością znaczny, biorąc pod uwagę niewielkie przygotowanie pedagogiczne oferowane przez ówczesne studia, różnorodność zajęć a także obciążenie dydaktyczne przekraczające z reguły dwukrotnie obowiązujący wymiar godzin.

Pogłębiając swoje zainteresowania ekonomią, w latach 1960–1967 odbył studia jako stypendysta Rządu Francuskiego w Centre Europeen Universitaire w Nancy. Jak przypominał w depeszy kondolencyjnej obecny dyrektor tego Centrum, Tadeusz Tokarzewski był jednym z pierwszych polskich studentów tej uczelni. Uzyskał dyplom wyższych studiów europejskich z numerem 416 w styczniu 1968 r.

Z dniem 1 lipca 1969 r. prof. Tadeusz Tokarzewski na własną prośbę odszedł z UMCS i rozpoczął pracę w Spółdzielczym Instytucie Badawczym w Warszawie. Powierzono Mu zadanie organizacji oddziału tego Instytutu w Lublinie. Został jego kierownikiem i pracował w SIB-ie do 1989 r., przez ostatnie trzy lata na pół etatu. W jednostce tej prowadził własne prace badawcze, a jednocześnie był opiekunem naukowym ponad 30 prac przygotowywanych przez pracowników Oddziału. Wynikiem tych prac były między innymi trzy dysertacje doktorskie, w których funkcje promotorów pełnili profesorowie SGPiS, czternaście publikacji książkowych (w tym sześć tomów serii lubelskiej „Rynku Wiejskiego” kierowanej bezpośrednio przez T. Tokarzewskiego), około stu pięćdziesięciu innych publikacji naukowych.

Zainteresowania naukowe Profesora T. Tokarzewskiego w tych latach koncentrowały się na problematyce teorii obrotu rolnego oraz spółdzielczości rolniczej. Stopnie naukowe zdobywał w Szkole Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie. W styczniu 1970 r. obronił na Wydziale Ekonomiki Produkcji tej uczelni pracę na temat „Rynek ziemi rolniczej we Francji”. Praca została wydana w formie książkowej przez Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne w 1972 r. Na tym samym Wydziale sześć lat później uzyskał stopień doktora habilito-

wanego nauk ekonomicznych na podstawie dorobku naukowego i rozprawy pod tytułem „Rolnicza spółdzielczość produkcyjna w rozwiniętych krajach kapitalistycznych”. Praca ta została opublikowana przez Wydawnictwo Ekonomiczne w Warszawie w 1976 r.

Profesor Tadeusz Tokarzewski prowadził nie tylko własne badania naukowe, ale był też aktywnym organizatorem życia naukowego. Organizował konferencje naukowe, redagował opracowania stanowiące rezultat prac zespołów badawczych, uczestniczył w pracach organizacji naukowych. Był organizatorem dwóch ogólnopolskich konferencji naukowych obradujących w Lublinie: w 1970 r. nt. „Kierunków modernizacji rynku wiejskiego” i w 1971 r. nt. „Rynku nawozów mineralnych”. Od r. 1973 Profesor wchodził w skład grupy roboczej Komisji Problemowej Akademii Nauk Krajów Socjalistycznych do spraw badań współczesnego kapitalizmu. Od r. 1977 pełnił funkcję przewodniczącego delegacji polskiej zajmującej się badaniami problemów agrarnych w rozwiniętych gospodarkach kapitalistycznych. W tym czasie brał udział jako uczestnik, a od r. 1977 jako współprzewodniczący kolejnych kilku konferencji i posiedzeń tej grupy w Moskwie (1977), Sofii (1978), Lipsku (1980) i jeszcze raz w Moskwie (1981). Wchodził w skład zespołów autorskich monografii przygotowywanych przez to gremium i był autorem referatów. W 1983 r. wystąpił w roli organizatora międzynarodowej konferencji w Lublinie nt. „Wpływu światowej sytuacji żywnościowej na międzynarodowe stosunki ekonomiczne” prezentującej rezultaty prac wspomnianej grupy agrarnej.

Godzi się nadmienić, że w tamtym okresie, gdy kontakty z krajami zachodnimi były znacznie utrudnione, profesor T. Tokarzewski starał się rozwijać współpracę także z ośrodkami naukowymi w krajach francuskojęzycznych. W latach 1977–1979 uczestniczył jako sekretarz naukowy w pracach komisji współpracy polsko-francuskiej między Ministerstwem Rolnictwa Francji a Wydziałem V Polskiej Akademii Nauk. W grudniu 1980 r. wygłosił cykl odczytów dla przedstawicieli rządu krajowego i kół przemysłowo-handlowych prowincji Quebec w Kanadzie poświęconych możliwościom nawiązania współpracy ze spółdzielczością polską.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych Profesor Tadeusz Tokarzewski był też zaangażowany we współpracę z praktyką służąc swoją wiedzą szeregu instytucjom. Uczestniczył w pracach komisji problemowych Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie. W latach 1972–1976 był wiceprzewodniczącym Komisji Rozwoju i Budżetu, a w latach 1976–1984 przewodniczącym Komisji Produkcji Rolnej i Gospodarki Żywnościowej WRN. Od 1976 do 1990 roku był członkiem Rady Naukowej Kazimierskiego Parku Krajobrazowego. Był też profesor Tokarzewski członkiem licznych krajowych i zagranicznych towarzystw i organizacji naukowych: Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (w latach 1969–1973 pełnił funkcje sekretarza naukowego Oddziału PTE w Lub-

linie), Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN (1984–1989), Rady Naukowej Spółdzielczego Instytutu Badawczego (w latach 1978–1990 także członkiem Rady Redakcyjnej wydawanego przez SIB „Spółdzielczego Kwartalnika Naukowego”). W 1988 r. został członkiem Societe Française d’Economie Rurale.

W roku akademickim 1974/1975 prof. Tadeusz Tokarzewski powrócił do działalności dydaktycznej, prowadząc w formie zajęć zleconych ćwiczenia i wykłady w Akademii Rolniczej w Lublinie z przedmiotu ekonomika obrotu rolnego. W latach 1977–1983 był zatrudniony w tej uczelni na pół etatu i pełnił funkcję kierownika Katedry Ekonomii Politycznej. Prowadził wykłady na dwóch wydziałach Akademii Rolniczej, seminaria magisterskie (był promotorem dwudziestu jeden prac magisterskich) oraz wypromował dwóch doktorów. W 1977 r. na Wydziale Rolnym AR mgr J. Dziadosz obronił pracę doktorską z zakresu nauk ekonomiczno-rolniczych przygotowaną pod kierunkiem Profesora, a w 1983 r. na Wydziale Ekonomicznym UMCS pracę z zakresu nauk ekonomicznych – mgr Z. Martyniuk. Z Akademią prof. T. Tokarzewski był związany przez wiele lat, prowadząc seminaria dla doktorantów i egzaminy doktorskie.

Od 1 października 1983 r. profesor Tadeusz Tokarzewski podjął ponownie pracę na Wydziale Ekonomicznym UMCS. Pracował najpierw w Katedrze Ekonomii Politycznej, a od 1 lutego 1989 r. objął kierownictwo Zakładu Teorii Rozwoju Ekonomicznego. Prowadził wykłady z ekonomii politycznej kapitalizmu, seminaria magisterskie i dyplomowe. W późniejszych latach odszedł od zajęć z ekonomii na rzecz przedmiotów stanowiących przedmiot jego specjalizacji naukowej związanych z obrotem rolnym i spółdzielczością. Dydaktyce poświęcał Profesor wiele czasu i serca. Na początku lat dziewięćdziesiątych włączył się intensywnie do reformy programów studiów, w szczególności przedmiotów tworzonych w miejsce ekonomii politycznej. Był ceniony i lubiany przez studentów, czego wyrazem było wyróżnianie Go trzy razy w studenckich plebiscytach tytułem *homo didacticus* (w roku akademickim 1965/1966, 1980/1981 oraz 1985/1986).

W okresie przemian systemowych lat dziewięćdziesiątych profesor Tokarzewski poszukiwał nowych dziedzin i obszarów badawczych, aktualnych i ważnych w ramach dokonujących się zmian gospodarczych. Swoje zainteresowania naukowe skierował na problematykę funkcjonowania gospodarki samorządowej, form organizacji przemysłu rolno-spożywczego, banków spółdzielczych. Z tego ostatniego zakresu przygotował na zlecenie Banku Gospodarki Żywnościowej i opublikował monografię „Polskie banki spółdzielcze”.

W okresie pracy w UMCS profesor T. Tokarzewski wypromował kolejnych trzech doktorów: Krzysztofa Żuka (1990 r.), Irenę Pałuszek (1992 r.) i Teresę Kondrakiewicz (1999 r.).

W grudniu 1990 r. został powołany na stanowisko dyrektora Instytutu Ekonomii i zajmował je przez trzy kolejne kadencje, tj. do września 2000 r. Rezygnacja z ubiegania się o kolejną kadencję była spowodowana pogarszającym się stanem zdrowia. Profesor uczestniczył w działalności organizacyjnej uczelni. W latach 1985–1987 był członkiem Senatu Akademickiego UMCS, przewodniczącym Senackiej Komisji Finansowo-Gospodarczej, członkiem Komisji Kontrolno-Rewizyjnej i Komisji ds. Aparatury Naukowej. W lipcu 1991 roku uzyskał tytuł profesora nauk ekonomicznych. Od początku 2000 r. został mianowany na stanowisko profesora zwyczajnego.

Znamienną cechą działalności naukowej prof. T. Tokarzewskiego było utrzymywanie ożywionych kontaktów z ośrodkami naukowymi na Zachodzie i prezentowanie oraz twórcze wykorzystywanie ich dorobku we własnych pracach. Dwukrotnie przebywał na stypendiach we Francji. Szczególnie ożywna Jego działalność w tym zakresie przypada na lata dziewięćdziesiąte. Był koordynatorem dwóch programów TEMPUS finansujących wymianę naukową i kształcenie studentów. Od 1994 r. uczestniczył w pracach Francusko-Polskiej Podyplomowej Szkoły Organizacji i Zarządzania, która od roku 1996 została włączona w strukturę UMCS. Wówczas to został dyrektorem pedagogicznym szkoły ze strony polskiej. We współpracy z jej partnerem zagranicznym – Wyższą Szkołą Handlową w Lille – organizował podróże studialne polskich wykładowców i kierował pracą szkoły.

Zgodnie ze swoimi planami życiowymi, co otwarcie podkreślał, po uzyskaniu tytułu profesora, nie rezygnując z własnej pracy badawczej, więcej wysiłku poświęcał jednak organizacji procesu dydaktycznego, kierowaniu zespołami badawczymi, organizacji współpracy międzynarodowej. Jak wielu pracowników naszego środowiska zaangażował się w ostatnich latach w działalność jednej ze szkół prywatnych. Od 1997 r. brał udział w uruchomieniu kształcenia ekonomicznego w Puławskiej Szkole Wyższej i został wybrany Dziekanem Wydziału Ekonomii tej szkoły.

Profesor Tadeusz Tokarzewski był oddanym wychowawcą młodzieży i wniósł duży wkład w rozwój kadry naukowej. W trakcie swojej pracy na uczelniach wyższych (Akademii Rolniczej w Lublinie i UMCS) wypromował ponad 500 magistrów. Pod jego kierunkiem naukowym przygotowano i obroniono 5 prac doktorskich, w końcowym stadium opracowania była kolejna. Profesor był ciągle twórczy, publikował prace własne, redagował opracowania zbiorowe. Na Jego dorobek naukowy składa się ponad 90 prac własnych i współautorskich. Za swoją pracę był wyróżniany odznaczeniami państwowymi i społecznymi. W roku 1975 na wniosek Naczelnej Rady Spółdzielczej otrzymał Złoty Krzyż Zasługi, a w 1980 r. Krzyż Kawalerski OOP. W 1981 r. został wyróżniony honorowymi odznakami Zasłużony dla Ruchu Spółdzielczego oraz Za Zasługi dla Lubelszczyzny. W 1994 r. Minister Edukacji Narodowej nadał

Mu Medal Edukacji Narodowej. Kilkakrotnie był nagradzany przez Rektora UMCS za osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej.

Wydział Ekonomiczny UMCS, w którego życie i wizerunek Profesor wrósł silnie na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, poniósł bolesną stratę, nakładając się niespodziewanie na zmiany pokoleniowe, naturalne po 35 latach istnienia. Profesor Tadeusz Tokarzewski pozostanie w naszej pamięci nie tylko jako aktywny uczestnik bieżącej działalności naukowej i dydaktycznej, ale także jako pełen humoru i życzliwości Kolega i Nauczyciel Akademicki.

Prof. dr hab. *Jerzy Węclawski*